

վելի մեծ քանակությամբ, որովհետև բոլոր որոնողական համակարգերը հղում են անում առցանց հանրագիտարաններին, որոնք էլ իրենց հերթին հղում են անում միջազգային հեղինակավոր ամսագրերում հրապարակված հոդվածներին», - ասաց Արթուր Իշխանյանը:

Նա նաև նշեց, որ ԳԱԱ-ն անդրադարձել է ՀՀ կառավարությունից և վերադաս մարմիններից ստացված բոլոր փաստաթղթերին, ներկայացրել է իր առաջարկություններն ու դիտողությունները: Հատուկ ուշադրությամբ և մանրամասն քննարկվել են բարձրագույն կրթությանը, գիտությանը, երկրի պաշտպանությանը, առաջավոր տեխնոլոգիաներին, գիտության ֆինանսավորմանն առնչվող օրենսդրական և իրավական ակտերի նախագծերը և ներկայացվել են համապատասխան դիտողություններ և առաջարկություններ:

ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանը ողջունեց ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովի մասնակիցներին և նշեց, որ իր համար պատիվ է ներկա գտնվել հոգեհարազատ միջավայրում:

«Մենք կարիք ունենք պետական քաղաքականության մեջ մեր խոսքն ասելու ժամանակ հաշվի առնել գիտական հիմնավորումները: Մենք կարիք ունենք անաչառ գնահատականներ տալու և՛ ստեղծված իրավիճակին, և՛ ապագային, որը կդառնա նաև պետական քաղաքականություն: Եթե փորձեք հիմա գնահատել, թե ինչով են պայմանավորված եղել մեր անհաջողությունները, ապա կհասկանաք, որ դրա պատճառը գիտությունից հեռվանալն է: Մենք կարիք ունենք մեր վերադառնալ այդ սկզբնաղբյուրին, որը կոչվում է միտք, անաչառություն, ազնվություն, իրատեսություն: Մենք այլ ռեսուրս չունենք, քան մարդն է՝ իր գիտելիքով, իր ունակություններով, իր նախաձեռնություններով: Հայաստանի իշխանության բոլոր օղակները՝ կառավարությունը, Ազգային ժողովը, նախագահական ինստիտուտը ձեր կողքին են, ձեր բոլոր նախաձեռնություններին աջակցող են, պատրաստ են քննարկել ցանկացած բարդ հարց, որը կարող է ծագել: Մենք վաղվա օրվա մեր պետությունը կառուցելու մեջ միայն և միայն միասին կարող ենք լինել», - ասաց ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանը:

Ժողովում ելույթներ ունեցան ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտների մի շարք տնօրեններ: Նրանք բարձրացրեցին «Գնումների մասին» օրենքում փոփոխությունների, երիտասարդ կադրերի պատրաստման, սարքավորումների արդիականացման, Ադրբեյջանի կողմից գրավված տարածքների պատմամշակութային արժեք ներկայացնող հուշարձանների պաշտպանության ապահովման անհրաժեշտության հարցերը: Բարձրացվեց նաև ՀՀ ԳԱԱ օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի տարածքում բազմաբնակարան համալիրի կառուցումը կասեցնելու հարցը: ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Յուրի Հովհաննիսյանը հանդես եկավ «Պարբերական աղյուսակի մոր տարրեր» զեկույցով:

ՀՀ ԳԱԱ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Ս.թ. ապրիլի 29-ին կայացավ ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովը: Այն մեկնարկեց նախօրեին ակադեմիայի գիտական 5 բաժանմունքներում: Ժողովներում բաժանմունքների ղեկավարները հանգամանորեն զեկույցեցին բաժանմունքներում ընդգրկված գիտական ինստիտուտների և կենտրոնների ձեռքբերումների, բացթողումների ու նաև առաջիկա ծրագրերի մասին: Զեկույցումների շուրջ ծավալեցին լուրջ և առարկայական քննարկումներ, կարդացվեցին ուշագրավ զեկույցումներ:

Ինչպես նշեցին ապրիլի 29-ին կայացավ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի տարեկան ընդհանուր ժողովը, ուր ամփոփվեցին ՀՀ ԳԱԱ 2021 թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները:

Միջոցառմանը ներկա էին ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանը, ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալ Հակոբ Արշակյանը, ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարար Վահրամ Դումանյանը, ՀՀ գիտության կոմիտեի նախագահ Սարգիս Հայրցյանը, ՀՀ ԳԱԱ ղեկավարությունը, ԳԱԱ ինստիտուտներ:

րի տնօրենները, գիտաշխատողները: Տարեկան ընդհանուր ժողովի պատվավոր հյուրն էր համաշխարհային մեծության գիտնական, ֆիզիկոս, Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս, Մենդելեևի անվան ՅՈՒՆԵՍԿՕ-Ռուսաստան միջազգային մրցանակի դափնեկիր, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Յուրի Հովհաննիսյանը:

Ժողովը սկսվեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սարգսյանի ընդգրկում տարեկան հաշվետու և ծրագրային զեկույցումով (կարդացեք ստորև)

Ներկայացնելով ՀՀ ԳԱԱ 2021թ.-ի գիտակազմակերպական գործունեությունը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար, թղթակից անդամ Արթուր Իշխանյանը խոսեց գիտական արդյունքի միջազգայնացման խնդրի մասին: «Մենք պետք է բազմաթիվ քայլեր անենք մեր ամսագրերում օտարալեզու բովանդակություն աճեցնելու համար: Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի մոր պահանջներում նշված է նվազագույնը 10 տոկոս, բայց ես կարծում եմ, որ մեր ազգային անվտանգության, պաշտպանության տեսակետից անհրաժեշտ է հասնել շատ ավելի:

ԱՊԱԳԱՅԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆՈՎ

ՀՀ ԳԱԱ ՆԱԽԱԳԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ

ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄԸ

Հաշվետու տարում Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան իր գործունեությունն իրականացրել է հանրապետության առջև ծառացած մոր մարտահրավերների ու խնդիրների պայմաններում, որոնք պայմանավորված էին ինչպես շարունակվող COVID-19

համավարակով թելադրված սահմանափակումներով, այնպես էլ երկրի սոցիալ-տնտեսական միջավայրի վրա 44-օրյա պատերազմի էական ազդեցությամբ: Նոր մարտահրավերների ու խնդիրների հաղթահարմանն ուղղված քայլերը ենթադրում են նաև մոր մոտեցումներ, որոնք առաջին հերթին

պետք է պարունակեն արագ փոփոխվող աշխարհաքաղաքական զարգացումներին համարժեք լուծումներ:

ՀՀ ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունները 2021թ. շարունակել են իրականացնել իրենց հիմնական գործառնությունները՝ կատարվել են >2

ԱՊԱԳ-ԱՅԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆՈՎ

ՀՀ ԳԱՄ ԱՄԽԱԳԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՄԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒԹՈՒՄԸ

➤1 հիմնարար և կիրառական բնության հետազոտություններ գիտության տարբեր բնագավառներում, որոշ չափով արդիականացել են գիտական ենթակառուցվածքները, զարգացրել են միջազգային համագործակցությունը և մասնակցություն են ունեցել համրապետության ռազմաարդյունաբերության համակարգի տարբեր օղակների աշխատանքներին: Հաշվետու տարում անցկացվել են ակադեմիայի կառավարման մարմինների ընտրություններ՝ հունիսի 28-29-ին կայացած ԳԱՄ ընդհանուր ժողովում ընտրվել է ակադեմիայի նոր ղեկավարություն:

2021թ. ընթացքում ԳԱՄ գիտական կազմակերպություններում կատարվել են գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային 44, նպատակային-ծրագրային 5 ծրագրեր, պայմանագրային (թեմատիկ) 313 թեմաներ և տնտեսական պայմանագրային 186 ծրագրեր: Արդյունքում՝ հրապարակվել են 140 մենագրություն, 935 գիտական հոդված գրախոսվող ամսագրերում, 271 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում և 162 թեզիս ՀՀ-ում և 20 մենագրություն, 615 հոդված, 210 գիտաժողովի նյութ և 187 թեզիս՝ արտասահմանում: Իհարկե, գիտական արդյունքների հետագա առևտրայնացումը կախված է ոչ միայն հետազոտության առանցքը հանդիսացող գաղափարի արդիականությունից, այլ նաև ներդրման համար անհրաժեշտ կադրային, ֆինանսական, իրավական և տնտեսական ռեսուրսների առկայությունից, ինչպես նաև շուկայական պահանջարկից և շուկայում մրցունակ լինելուց: Եվ այդ շղթայի տարբեր օղակների փոխգործակցության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի մշակումը մեր հետագա գործունեության հիմնական ուղղություններից մեկն է լինելու:

Միևնույն ժամական, համրապետության գիտության բնագավառի ձեռքբերումների գիտաչափական գնահատման համար անհրաժեշտ է առաջնորդվել միջազգային գիտական համրության կողմից ընդունված չափանիշներով, մասնավորապես՝ գիտական ամսագրերում կամ գիտաժողովների նյութերում ունեցած հրապարակումներով և դրանց վրա եղած հղումների քանակով: Այդ տեսակետից հայտնի «SCOPUS» գիտատեղեկատվական շտեմարանում ընդգրկված գիտական ամսագրերում, գիտաժողովի նյութերում կամ գրքերում Հայաստանի Հանրապետության կողմից 1996-2020թթ. ընթացքում հրապարակվել է 19089-ը հղման ենթակա փաստաթուղթ, հղումների ընդհանուր թիվը կազմել է 416854, մեկ փաստաթղթի վրա եղած հղումների թիվը՝ 19.68, իսկ Հիրշի-ինդեքսը (H-ինդեքսը)՝ 231՝ ըստ «Scimago» կայքի ս.թ. մարտի 1-ի տվյալների: Ըստ H-ինդեքսի Հայաստանը զբաղեցնելով համաշխարհային դասակարգման 66-րդ հորիզոնականը, տարածաշրջանում, այն է՝ Սևծովյան ավազանի («Black Sea Basin») երկրների շարքում երրորդն է՝ Թուրքիա՝ 36, Ուկրաինա՝ 50, Հայաստան՝ 66, Վրաստան՝ 69, Բելառուս՝ 73, Ադրբեջան՝ 96 և Մոլդովա՝ 104: Մեկ փաստաթղթի վրա եղած հղումների քանակով Հայաստանը համաշխարհային դասակարգման 71-րդ դիրքում է, ինչը տարածաշրջանում առաջինն է՝ Հայաստան՝ 71, Վրաստան՝ 77, Մոլդովա՝ 146, Թուրքիա՝ 176, Բելառուս՝ 187, Ադրբեջան՝ 203 և Ուկրաինա՝ 225: Եթե վերցնենք հրապարակումների քանակը մեկ միլիոն բնակչության հաշվարկով, ապա ըստ գիտության վերաբերյալ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի 2021թ. գեկույցի («UNESCO Science Report») Հայաստանը 2019թ. 416 հրապարակումով Սևծովյան ավազանի երկրների շարքում զբաղեցնում է 2-րդ հորիզոնականը:

Ընդ որում՝ Հայաստանն այդ դիրքում է եղել նաև 2011 և 2015թթ., այսինքն այն հաստատում է մոտ 10 տարվա կտրվածքով՝ 2011-2019թթ. և շատ մոտ է G20 երկրների միջին ցուցանիշին:

Նշված գնահատականները ցույց են տալիս, որ Հայաստանի գիտության ոլորտը 1996-2020թթ. ընթացքում գործելով տնտեսական ու սոցիալական բազմաթիվ դժվարությունների և շարունակական թերֆինանսավորման պայմաններում, շատ չի զիջել իր մրցակցային դիրքերը համաշխարհային գիտական լամդաֆտում: Հաշվի առնելով նաև գիտության ֆինանսավորման ծավալներն այդ ժամանակահատվածի համար, կարելի է պնդել, որ, եթե, գիտությունը դիտարկենք որպես բնագավառ, որի հիմնական գործառնությունը մեր գիտելիքի ստեղծումն է, իսկ վերջնարդյունքը՝ գիտական արտադրանք տալը, ապա ծախսերի արդյունավետության տեսակետից այն մեր հանրապետության ամենաարդյունավետ բնագավառներից մեկն է՝ ըստ համաշխարհային և տարածաշրջանային դասակարգումներում իր ունեցած դիրքի: Սակայն, դա չի նշանակում, որ բնագավառում ոչ մի խնդիր չկա, ավելին խնդիրները շատ լուրջ են, իսկ դրանց լուծման համար նախատեսված ժամանակահատվածը՝ շատ կարճ:

Միջազգային հրապարակումների ներքին կառուցվածքի տեսակետից 2016-2020թթ. ընթացքում Հայաստանի կողմից հրապարակվել է «SCOPUS» գիտատեղեկատվական շտեմարանում ընդգրկվել են 5867 հղման ենթակա փաստաթղթեր, որոնցից մոտ կեսը պատկանում են Ֆիզիկա և աստղաֆիզիկա բնագավառին: Համեմատաբար փոքր թիվ են կազմում Սոցիալական գիտությունների և Արվեստի ու հումանիտար գիտությունների բնագավառների հրապարակումները՝ համապատասխանաբար ընդհանուրի 5 և մոտ 3 տոկոսը:

2021թ. ԳԱՄ-ն շարունակել է միջազգային համագործակցությունն օտարերկրյա կամ միջազգային գիտական կառույցների և գիտությունների ակադեմիաների հետ: Մասնավորապես, ստորագրվել է Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի և ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի միջև գիտատեխնիկական համագործակցության իրականացման ճանապարհային քարտեզ, որտեղ նշված համատեղ 54 առաջարկությունները ներառում են գիտության տարբեր ոլորտներ: ԳԱՄ պատվիրակությունը մասնակցել է ԱՊՀ և գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի շրջանակներում կազմակերպված միջոցառումներին: Ակադեմիայի ինստիտուտների կողմից իրականացվել են 56 միջազգային դրամաշնորհային ծրագրեր, կազմակերպվել են 56 միջազգային գիտաժողովներ, սիմպոզիումներ և այլ միջոցառումներ: Իրականացման ընթացքում են եվրոպական «Հորիզոն 2020» ծրագրի 6, Արևելյան գործընկե-

րության 6 և Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոնի 3 նախագիծ:

Միջազգային համագործակցության բազմաբնույթ գործիքակազմներ են ընդգրկում Եվրոպական Միության (ԵՄ) հետազոտությունների և նորարարությունների շրջանակային, մասնավորապես՝ վերջին տարիներին իրականացված «Հորիզոն 2020» և 2021թ. մեկնարկած «Հորիզոն Եվրոպա» ծրագրերը: Հայաստանի Հանրապետությունը որպես ասոցացված անդամ անդամակցել է «Հորիզոն 2020» և այժմ էլ՝ «Հորիզոն Եվրոպա» ծրագրերին: «Հորիզոն 2020»-ի շրջանակներում մեր հանրապետությունում իրականացվել է 36 դրամաշնորհային ծրագրեր, որոնցից 21-ում ընդգրկված են ԳԱՄ կազմակերպություններ: Այդ ծրագրերի ֆինանսավորման համար ԵՄ կողմից հատկացվել է շուրջ 4 մլն եվրո, որից ակադեմիայի կազմակերպություններին հատկացվել է 1.7 մլն եվրո, որից 1.43 մլն եվրոն՝ ուղղակիորեն, իսկ մնացածը՝ ենթապայմանագրային եղանակով: ԳԱՄ-ից «Հորիզոն 2020»-ի դրամաշնորհներ են շահել ԳԱՄ նախագահությունը, Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտը, Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը, Էկոլոգամոնոֆերային հետազոտությունների կենտրոնը, «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաաարտադրական կենտրոնը և Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը: Հորիզոն 2020 ծրագրին մեր հանրապետության մասնակցության հաջողության գործակիցը կազմում է 11.81%, ինչն Արևելյան Գործընկերության երկրների շարքում առաջին դիրքն է՝ Հայաստան՝ 11.81%, Վրաստան՝ 11.41%, Մոլդովա՝ 10.33%, Բելառուս՝ 9.89%, Ադրբեջան՝ 9.60% և Ուկրաինա՝ 9.38%:

Անհրաժեշտ է, նշել, որ միջազգային համագործակցությունը ԳԱՄ կարևորագույն գործառնություններից մեկն է՝ այն կարգավորվում է Միջազգային կապերի, Սփյուռքի և Միջազգային դրամաշնորհների աջակցության բաժինների կողմից: Վերջինը ԳԱՄ գիտահետազոտական կազմակերպություններին, խմբերին ու անհատ աշխատողներին տեղեկատվություն է տրամադրում միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերի, առաջին հերթին «Հորիզոն Եվրոպա» ծրագրի մրցույթների մասին և մասնագիտական կազմակերպչական աջակցություն է ցուցաբերում այդ մրցույթների մասնակցության հայտերի նախապատրաստման փուլում:

Ներկայումս ակադեմիայի համակարգի և ընդհանրապես Հայաստանի գիտության ոլորտի առջև ծառացած երևի թե ամենակարևորագույն խնդիրը գիտական ներուժի շարունակվող «ծերացումն» է: Ընդ որում, եթե գիտության «երիտասարդացման» ուղղված պետական քաղաքականության շնորհիվ ապահովվում է երիտասարդ կադրերի մուտքը գիտության ոլորտ, ապա հետագայում դրանց ամրապնդման հարցում առաջ են գալիս խնդիրներ: Առ 01.01.2022թ. ԳԱՄ համակարգում աշխատում են 3492 մարդ՝ ներառյալ համատեղողները: Գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնողների (գիտաշխատողներ, գիտական միավորների ղեկավարներ, լաբորանտներ, լաբորանտ-հետազոտողներ, փորձագետներ) թվաքանակը 2120 է, որից 274-ն ունեն գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան, իսկ 1011-ը՝ թեկնածուի: Գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնողները կազմում են ընդհանուրի 60.7%-ը, իսկ գիտական աստիճան ունեցողները՝ դրանց 60.6%-ը: Գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնողների և գիտական աստիճան ունեցողների տարիքային բաշխումներն ունեն վառ արատահայտված երկու մաքսիմում և մեր կարևորագույն խնդիրը

ԱՊԱԳ-ԱՅԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆՈՎ

ՀՀ ԳԱՄ ԱՆԽԱԳԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒԹՈՒՄ

➤2 մի կողմից երիտասարդների ներհոսքի նկատվող դրական դինամիկայի պահպանումն է և մյուս կողմից էլ՝ գիտության ոլորտում այդ կադրերի ամրապնդմանն ուղղված ծրագրերի մշակումն ու իրականացումը: Առկա է կադրերի ներհոսք մինչև 35-40 տարեկան, սակայն 40 տարեկանից հետո դրանց թվաքանակը սկսում է նվազել: Առանձին կարևոր հարց է գիտական աստիճան ունեցողների տարիքային բաշխումը, երբ շատ մեծ է բարձր տարիք ունեցողների մասնաբաժինը: Մասնավորապես՝ 65 և բարձր տարիք ունեցողները կազմում են ընդհանուրի 41.8%, իսկ 70 և բարձր տարիք ունեցողները՝ 30.7%-ը:

Գիտական կադրերի պատրաստման տեսակետից ԳԱՄ գիտական կազմակերպություններում ներկայումս սովորում են 114 ասպիրանտներ, որոնցից 17-ն ընդունվել են 2021թ.: Պետք է նշել, որ վերջին տարիներին ասպիրանտական շատ տեղեր ակադեմիայում թափուր են մնում և իրավիճակը շտկման կարիք ունի: Խնդրի լուծման մեջ, այն է՝ գիտական ներուժի վերարտադրության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների մշակման և ներդրման գործընթացներում պետք է ներգրավված լինեն և՛ գիտության, կրթության ու տեխնոլոգիաների ոլորտների պետական լիազոր մարմինները, և՛ ԳԱՄ ու գիտական կազմակերպությունների ղեկավարությունը, և՛ ակտիվ աշխատող գիտնականները: Գիտության շարունակական զարգացման ապահովումը մեր բոլորի խնդիրն ու պարտավորությունն է:

Եթե համեմատենք ասպիրանտուրայում սովորողների ընդհանուր թիվը ոլորտի աշխատողների թվաքանակի հետ, ապա ըստ ՀՀ վիճակագրական վարչության տվյալների 1989թ. ասպիրանտուրայում սովորել է 1019 հոգի, գիտատեխնոլոգիական բնագավառի աշխատողների քանակը եղել է 38244, որոնցից գիտությունների դոկտորի և թեկնածուի գիտական աստիճաններ ունեցել են համապատասխանաբար 467-ը և 3987-ը: 2020թ. ասպիրանտուրայում սովորել է 911 մարդ, բնագավառի աշխատողների թիվը կազմել է 4499, այդ թվում՝ գիտությունների դոկտորների թվաքանակը եղել է 403 և գիտությունների թեկնածուների՝ 1400: Հետևաբար ասպիրանտների պատրաստման դինամիկան գիտական աստիճան ունեցողների թվաքանակի համեմատ 2020թ. ավելի բարձր է, քան 1989-ին և խնդիրը գիտություն ոլորտում դրանց հետագա ամրապնդման մեջ է: Փոխվել է նաև բուհերում և գի-

տական հաստատություններում սովորող ասպիրանտների համամասնությունը: Եթե 1985-89թթ. միջինում ասպիրանտների 51.8%-ն էր ուսանում գիտական կազմակերպություններում, ապա 2016-20թթ. համար այդ ցուցանիշը կազմում է 16.7%:

2021թ. ԳԱՄ գիտական կազմակերպություններում իրականացվել է գիտական և ծարտագիտատեխնիկական կադրերի ատեստավորում, որի արդյունքների հիման վրա, համաձայն ՀՀ կառավարության 2021թ. մայիսի 13-ի N 747-Լ որոշման, բարձրացվել են գիտական աշխատողների աշխատավարձերը: Ներկայումս գիտական աշխատողների 19%-ը կրտսեր գիտաշխատողներ են, 31%-ը՝ գիտաշխատողներ, 31.5%-ը՝ ավագ գիտաշխատողներ, 15.2%-ը՝ առաջատար և 3.3%-ը՝ գլխավոր գիտաշխատողներ: Փաստորեն ատեստավորման արդյունքում նվազել է կրտսեր գիտաշխատողների թվաքանակը և համապատասխանաբար ավելացել է ավելի բարձր տարակարգերի պաշտոններ զբաղեցնող գիտաշխատողների թիվը: Ինչպես գիտք, ներկայումս քննարկվում է գիտական աշխատողների ատեստավորման նոր կարգ, որի վերաբերյալ առաջարկություններ են ներկայացրել մեր համակարգի գրեթե բոլոր գիտական կազմակերպությունները: Այդ կարգի լրամշակման աշխատանքներում մեր բոլորի առարկայական մասնակցությունը շատ կարևոր է՝ հաշվի առնելով դրանով կարգավորվող հարաբերությունների համակարգային բնույթը:

ԳԱՄ բյուջետային և արտաբյուջետային ընդհանուր ֆինանսավորումը 2021թ. կազմել է 10 մլրդ 252 մլն դրամ, ինչը 2019թ. 10 մլրդ դրամի համեմատ աճել է 2.5%-ով: Բյուջետային ֆինանսավորումն ավելացել է 12.7%-ով, իսկ արտաբյուջետայինը՝ նվազել 31.5%-ով: Բյուջետային ֆինանսավորման մեջ բազային ֆինանսավորումը նվազել է 11.3%-ով, իսկ թեմատիկ և պետական այլ դրամաշնորհների ֆինանսավորման ծավալներն աճել են, համապատասխանաբար 197.2% և 77.2%-ով, ինչը պայմանավորված է այդ ծրագրերի ծավալների 2021թ. կտրուկ աճով: ԳԱՄ 2019-2021թթ. ֆինանսավորման ներքին կառուցվածքում զգալի է թեմատիկ և այլ պետական դրամաշնորհների ֆինանսական ծավալների աճը բյուջետային հատկացումներում և արտադրանքների կամ ծառայությունների զգալի մասնաբաժինն արտաբյուջետային միջոցների մեջ: Վերջին բաղադրիչը պետք է ավելի զարգացնել՝ որպես պահանջարկով պայմանա-

վորված հետազոտությունների իրականացում կամ ծառայությունների մատուցում, ինչն էլ իր հերթին կնպաստի ԳԱՄ ֆինանսավորման աղբյուրների դիվերսիֆիկացիայի մակարդակի բարձրացմանը:

Դրամաշնորհային ծրագրերի ֆինանսական ծավալների աճը շատ կարևոր է՝ այն հնարավորություն է տալիս խրախուսել գիտահետազոտական խմբերի նախաձեռնությամբ իրականացվող գիտահետազոտական թեմաները: Դրա հետ միասին, կարևոր է նաև բազային ֆինանսավորման ավելացումը, քանի որ այն լինելով ինստիտուցիոնալ ֆինանսավորման մեխանիզմ հնարավորություն է տալիս ապահովել գիտահետազոտական կազմակերպությունների զարգացումը որպես ինստիտուցիոնալ կառույց՝ ավելի երկար ժամանակային հորիզոնի համար, քան թե թեմատիկ հետազոտությունների համար նախատեսված ժամանակահատվածները:

2021թ. գիտության կոմիտեն անցկացրել է 8 դրամաշնորհային մրցույթ՝ հետազոտական ծրագրերի իրականացման 2-5 տարի ժամանակահատվածի համար: Արդյունքում ֆինանսավորվել է 373 հայտ, որից 154-ը ներկայացվել էր ԳԱՄ կազմակերպությունների կողմից՝ 41.3%-ը: Մրցույթների ընդհանուր ֆինանսական ծավալը կազմել է 13,522,749.0 հազար դրամ, որից 5,820,096.0 հազար դրամը կամ ընդհանուրի 43%-ը հատկացվել է ԳԱՄ կազմակերպությունների հետազոտական խմբերին: Կոմիտեն կազմակերպել է նաև գիտության ոլորտի ենթակառուցվածքի, նյութատեխնիկական բազայի արդիականացման մրցույթը, արդյունքում՝ ֆինանսական աջակցություն է տրամադրվել 28 գիտական սարքավորումների ձեռքբերման համար, որոնցից 11-ը տեղակայվելու է ակադեմիայի 8 գիտական կազմակերպություններում:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ԳԱՄ թույլ կողմերից է կիրառական գործունեությունը, չնայած համակարգում առկա են գիտական արդյունքների ապրանքայնացման մի շարք հաջողված դեպքեր: Օրինակ՝ ԳԱՄ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնում շարունակվում է զարգանալ «Նարինե» կաթնաթթվային պրոբիոտիկի տարատեսակների արտադրությունը, որոնք հաջողությամբ իրացվում են տեղական շուկայում: Հաշվետու տարում սկսվել է պատիճավորված լիոֆիլիզացված պրոբիոտիկի սերիական արտադրությունը, որն իր որակական ցուցանիշներով մեծ հետաքրքրություն է առաջացրել արտերկրում: Կենտրոնը ունի մոտ 200 մլն դրամի պատվեր Չեխիայից, բավականին մեծ պատվեր սպասվում էր նաև ՌԴ-ից, սակայն Ուկրաինայում սկսված պատերազմի պատճառով այն դեռևս ընթացք չի ստացել: Այսօր հանրապետությունում խիստ արդիական և պահանջված է նաև կենսապարարտանյութի արտադրությունը՝ ամոնիումային սելիտրայի գնի կտրուկ աճի պատճառով՝ այն թանկացել է մոտ 4 անգամ: «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն առաջարկում է այլընտրանքային տարբերակ՝ «Էկոբիոֆիտ» կենսապարարտանյութը, որն իր արդյունավետությամբ չի զիջում սելիտրային, էկոլոգիապես անվտանգ է և ունի մի շարք առավելություններ:

Ընդհանրապես, քննարկվում է Հայաստանի Հանրապետությունում միջին հզորության կենսատեխնոլոգիական գործարան կառուցելու հարցը: Նման գործարանի պարագայում հնարավոր է 6-8 արտադրատեսակներ տրամադրել մեր գյուղատնտեսությանը, սննդարդյունաբերությանը, դեղագործությանը, որոնք այսօր ներկրվում են արտերկրից: Գործարան կառուցելու հարցը բարձրացվել է կառավարությունում, և վարչապետի հանձնարարականով այսօր դիտարկվում է Արմավյան քաղաքում:

Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնում շարունակվում է

ԱՊԱԳ-ԱՅԻ ՏԵՍԼԱԿԱՆՈՎ

ՀՀ ԳԱՄ ԱՆՈՒՑԱԿԱԶ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ՁԵԿՈՒԹՈՒՄԸ

➤3 նակվել է «Գանգլերոն», «Տիոդին» և «Կապրոֆեր» դեղապատրաստուկների արտադրությունը, որոնք արտահանվում են Ռուսաստան, Ուկրաինա, Վրաստան և Բելառուս:

Բացի նշվածներից, ապրանքայնացման ենթակա մշակումներ առկա են նաև ակադեմիական այլ ինստիտուտներում: Սակայն, դրանք հետագա ապրանքայնացման ընթացք չեն ստացել, դրանցով լուրջ չեն զբաղվել ոչ ինստիտուտները, ոչ էլ ակադեմիայի նախագահությունը: Այսօր դա մեր գլխավոր ռազմավարական խնդիրներից մեկն է, հիմնարար հետազոտությունների արդյունքներն աստիճանաբար տանել դեպի կիրառական դաշտ, ինչը, իմ խորին համոզմամբ, ակադեմիայի զարգացման գլխավոր գրավականը կլինի: Եվ այդ նպատակով էլ ԳԱՄ-ի նախագահության կազմում ստեղծվել է հատուկ ստորաբաժանում:

Այժմ մեր նախաձեռնությունների մասին: Ինչպես գիտեք 2021թ. վերջին կազմակերպվել են այցելություններ համակարգի բոլոր գիտական կազմակերպություններ՝ հետազոտական ծրագրերի, կադրային ներուժի և գիտական ենթակառուցվածքների առկա վիճակի ուսումնասիրության և հիմնական պրոբլեմների ճշգրտման նպատակով: Արդյունքում բացահայտվել են կազմակերպությունների և համակարգի ուժեղ և թույլ կողմերը, որոնց հիման վրա էլ մշակվել է համակարգի բարեփոխումների ծրագիրը, որի որոշ տարրեր արդեն իսկ ներդրվել են:

Բարեփոխություններն իրականացվել են մի քանի ուղղություններով: Առաջինը՝ իրավական դաշտի կանոնակարգումն է: Խոսքը գնում է «Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մասին: Այդ ուղղությամբ կատարվել է հետևողական աշխատանք, ընդ որում՝ այն իրականացվել է համատեղ՝ գիտության կոմիտեի, կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության հետ միասին: Արդյունքում՝ խմբագրվել է մշակված օրենքի նախագիծը ԳԱՄ-ին վերաբերող 26-րդ հոդվածը, մասնավորապես՝ ակադեմիայի համար սկզբունքային նշանակություն ունեցող 1-ին կետը, որն ապահովում է գիտահետազոտական կազմակերպությունների հետագա գործունեությունը ԳԱՄ համակարգում՝

- Ակադեմիան ՀՀ հիմնադրած ինքնակառավարվող ոչ առևտրային կազմակերպություն է, որն իր կազմում միավորում է ակադեմիայի անդամներին, ակադեմիայի բաժանմունքները, ակադեմիայի աշխատակազմը և ակադեմիայի համակարգի կազմակերպությունները:

Նախագծով ակադեմիային վերապահված են նաև պետական կառավարման մարմնի առանձին գործառնություններ՝

- Ակադեմիան իր կանոնադրությամբ սահմանված կառավարման մարմինների միջոցով իրականացնում է իր համակարգի կազմակերպությունների ընդհանուր կառավարումը:

Օրենքի նախագիծը գտնվում է քննարկման փուլում և հույսով ենք, դրանք ցանկալի ընթացք կունենան:

Արդեն իսկ կատարված փոփոխությունների երկրորդ ուղղությունը ԳԱՄ նախագահության աշխատակազմի մեր կառուցվածքի հաստատումն է: 2022թ. սկզբին կատարվել է ԳԱՄ նախագահության կառուցվածքի փոփոխություն և աշխատակազմի օպտիմալացում: Արդյունքում՝ ստեղծվել են մեր ստորաբաժանումներ՝ Զարգացման ծրագրերի և մշտադիտարկման, հատուկ ծրագրերի և ներդրումների, գիտական կադրերի պատրաստման ծրագրերի բաժինները, վերակազմավորվել են միջազգային դրամաշնորհների աջակցության ու գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժինները, բացվել են ԳԱՄ նախագահի տեղակալների, ինչպես նաև Արցախում ԳԱՄ նախա-

գահության ներկայացուցչի հաստիքներ: Վերասահմանվել և հստակեցվել է ԳԱՄ ղեկավար կազմի պարտականությունների և իրավասությունների շրջանակը:

Նոր ձևավորված բաժինների կողմից իրականացվող կամ համակարգվող գործառնություններից պետք է առանձնացնել ԳԱՄ ընթացիկ հետազոտությունների տեղեկատվական համակարգի ստեղծումը, միջգիտակարգային հետազոտությունների ծրագրերի մշակումը, ազգային անվտանգության ամրապնդման ուղղված ծրագրերի իրականացումը, պահանջարկով պայմանավորված հետազոտությունների կատարումը, կադրերի վերաբարձրության ծրագրերի իրականացումը, գիտության հանրահռչակումը և այլն: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել միջազգային համագործակցության զարգացմանը:

Մշակվել է նաև ՀՀ ԳԱՄ 2022-26թթ. զարգացման ռազմավարությունը, որում շարադրված են ակադեմիայի զարգացման տեսլականը, նպատակները, դրանց հասնելու միջոցառումները ու այդ միջոցառումների ներդրման արդյունավետության գնահատման առանցքային ցուցանիշները: Ռազմավարության հիմնական նպատակներն են՝

- բարձրացնել համակարգի գիտական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող հետազոտությունների արդյունավետությունը,
- խթանել գերազանցությունը և ապահովել համակարգի շարունակական զարգացումը,
- աջակցել գիտություն-կրթություն-արտադրություն փոխգործակցության մակարդակի բարձրացմանը,
- նպաստել ՀՀ ԳԱՄ-ի ինտեգրմանը միջազգային, առաջին հերթին Եվրոպական հետազոտական տարածք և այլն:

Մշակվում է ԳԱՄ համակարգի օպտիմալացման ծրագիրը, որը նպատակ ունի ձևավորել ժամանակակից գիտահետազոտական, գիտաարտադրական, գիտաուսումնական կամ գիտաարտադրաուսումնական կենտրոններ՝ զարգացման ու ակնկալվող արդյունքների հստակ պատկերացումներով: Ծրագիրը նախատեսվում է իրականացնել 2022-26թթ. ընթացքում և արդյունքում՝ ԳԱՄ 32 գիտական կազմակերպություններից ձևավորել շուրջ 20 կազմակերպություն կամ կենտրոն:

Օպտիմալացման գործընթացն ընդգրկելու է նաև ակադեմիայի նախագահության կառուցվածքային փոփոխությունները: Մասնավորապես՝ նախատեսվում է ներկայումս գործող հինգ բաժանմունքների հիման վրա ձևավորել երեք բաժանմունք, նախագահության կազմում ընդգրկել գիտության ոլորտի պետական լիազոր մարմնի և բնագավառին առնչվող այլ պետական մարմինների ներկայացուցիչներ:

Մեր հիմնական խնդիրներից է նաև ԳԱՄ համակարգի ռեսուրսների կենտրոնացումը կարևոր նշանակություն ունեցող գիտահետազոտական և տեխնոլոգիական խնդիրների լուծման վրա: Այդ իմաստով կարևորագույն խնդիր է ԳԱՄ համար գիտական և գիտատեխնոլոգիական հետազոտությունների գերակա ուղղությունների ընտրությունը:

ԳԱՄ կողմից իրականացվող հետազոտությունները կամ խնդիրները պայմանականորեն կարելի է բաժանել չորս խմբի: Առաջինը հայագիտությունն է, որը պետք է զարգանա որպես Հայաստանի Հանրապետության համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող բնագավառ և պարտադիր ընդգրկված լինի ակադեմիայի գերակայությունների շարքերում: Երկրորդը հիմնարար գիտական հետազոտություններն են ընդհանրապես: Այստեղ պետք է ընտրել գերակայությունները և իրականացնել այնպիսի հետազոտություններ, որոնք ուղղված են գիտության արդի չափանիշներին համապատասխան նշանակալի հիմնախնդիրների լուծ-

մանը՝ պետք է զբաղվել «մեծ» կամ «մեծ նպատակին» հասնելուն ուղղված հիմնարար հետազոտություններով: Երրորդ խումբն ազգային անվտանգության մակարդակի ամրապնդմանը միտված գիտական և տեխնոլոգիական հետազոտությունների իրականացումն է: Եվ չորրորդը՝ կիրառական հետազոտություններն են, որոնք պետք է ուղղված լինեն ինչպես հանրապետության տնտեսության զարգացմանը, այնպես էլ միջազգային շուկա գիտատար արտադրանքի կամ ծառայության արտահանմանը:

Ներկայումս մշակման փուլում են գտնվում նաև գիտական կադրերի վերաբարձրության արդյունավետության բարձրացման ուղղված ծրագրերը: Մասնավորապես, ԳԱՄ գիտակրթական միջազգային կենտրոնը ԳԱՄ հետազոտական համալսարանի վերափոխման ծրագիրը, որն ընդգրկում է մագիստրոսական և ասպիրանտական ծրագրերի նախագծում և իրականացում գիտական կազմակերպություններում՝ պետական և միջազգային ֆինանսավորմամբ, ասպիրանտական դպրոցի ներդրում, հետդոկտորանտուրայի ինստիտուտի հիմնադրում գիտական կազմակերպություններում և այլն: Մշակվում են նաև գիտակրթական կլաստերների ստեղծման մեխանիզմներ:

Ամհրաժեշտ է մշակել նաև ազգային գիտական ենթակառուցվածքների արդիականացման և զարգացման ճանապարհային քարտեզ՝ ապահովելով ենթակառուցվածքների մատչելիությունը հանրապետության բոլոր գիտական կազմակերպությունների և բուհերի համար: Գնահատարկային քարտեզով պետք է նախատեսվի նաև ազգային գիտական ենթակառուցվածքների ինտեգրումը Եվրոպական Միության, առաջին հերթին Արևելյան գործընկերության երկրների գիտական ենթակառուցվածքների հետ:

Հայագիտական հետազոտությունները պետք է ունենան հատուկ վերաբերմունք ինչպես պետական մարմինների, այնպես էլ ԳԱՄ ղեկավարության և կազմակերպությունների կողմից:

Ամհրաժեշտ է ավելացնել, որ նախատեսվող աշխատանքների ծավալները շատ մեծ են, իսկ իրականացման համար նախատեսված ժամանակահատվածը՝ շատ կարճ. Վերջինս թելադրված է, մի կողմից ԳԱՄ համակարգի կադրային կազմի կառուցվածքով, երբ 70 և բարձր տարիք ունեցողների մասնաբաժինը գիտական աստիճան ունեցողների մեջ կազմում է շուրջ 30%, մյուս կողմից՝ Հայաստանի Հանրապետության առջև ծառացած մեր մարտահրավերների հակազդման ու խնդիրների լուծմանն ուղղված քայլերի իրականացման երբեմն հրատապ անհրաժեշտությունով՝ պայմանավորված արագ փոփոխվող աշխարհաքաղաքական զարգացումներով:

Ինչպես տեսնում եք խնդիրները շատ են և դրանք հրատապ պետք է լուծում ստանան: ՀՀ ԳԱՄ համակարգը լրջագույն բարեփոխումների կարիք ունի, և դա այսօր խիստ պահանջված է, դա անհրաժեշտ է հասարակության մեջ Հայաստանի գիտության և ազգային ակադեմիայի երբեմնի բարձր հեղինակության վերականգնման համար, ակադեմիայի և գիտնականների հանդեպ վերադաս մարմինների երբեմնի վստահության վերականգնման համար, ԳԱՄ-ի միջազգային հեղինակության բարձրացման համար: Իսկ մենք Ձեր հետ միասին դրան կհասնեք, քանի որ կա վճռականություն, կամք, պատասխանատվության զգացում և բարեփոխումներ իրականացնելու փորձ, և ամենակարևորը, որ այդ ամենն իրականացվում է գիտության ոլորտում պետական լիազոր մարմնի հետ համաձայնեցված և դրա համար առկա է կառավարության ֆինանսական հովանավորությունը:

(ՀՀ ԳԱՄ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սաղյանի հաշվետու զեկուցումը տպագրվում է մասնակի կրճատումներով)

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան և Ռուսաստանի Դաշնության Դուբնայի միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտն ընդլայնում են համագործակցությունը

Սույն թվականի ապրիլի 14-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ ընդլայնված նիստ Ռուսաստանի Դաշնության Դուբնայի միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտի պատվիրակության հետ՝ նվիրված գիտական համագործակցության խորացմանը:

ՄՀՄԻ-ի պատվիրակությունը ղեկավարում է ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս Գրիգորի Տրուբնիկովը: Պատվիրակության կազմում են համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտնական, ֆիզիկոս, Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս, ՄՀՄԻ-ի միջուկային ռեակցիաների լաբորատորիայի գիտական ղեկավար, Մենդելեևի անվան ՅՈՒՆԵՍԿՕ-Ռուսաստան միջազգային մրցանակի դափնեկիր, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Յուրի Յոֆիմովիչը: ՄՀՄԻ-ի տնօրենի խորհրդականներ Սամվել Զարությունյանը և Միխայիլ Իսկիսը, ՄՀՄԻ-ի գիտական ղեկավար Վիկտոր Մատվեևը, ՄՀՄԻ-ի գլխավոր գիտական քարտուղար Սերգեյ Նեդելկոն, ՄՀՄԻ-ի կրթական և գիտական կենտրոնի փոխտնօրեն Ալեքսանդր Վերխեևը, ՄՀՄԻ-ի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների լաբորատորիայի տնօրեն Վլադիմիր Կորեմկովը, ՄՀՄԻ-ի միջազգային համագործակցության ղեկավար Դմիտրի Կամանինը, ՄՀՄԻ-ի Միջուկային հիմնախնդիրների լաբորատորիայի ավագ գիտաշխատող Զրաչիկ Թորոսյանը:

Ողջունելով մասնակիցներին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանն ասաց. «Ուրախ ենք ձեզ այստեղ ընդունելու և քննարկելու համագործակցությո-

յան հարցերը: Ներկայումս մենք ապրում ենք դժվարին ժամանակներ: Մարդկության առջև ծառացած մարտահրավերներին դիմակայելու համար անհրաժեշտ է միավորել ուժերը, զարգացնել և ընդլայնել միջազգային համագործակցությունը գիտական կենտրոնների և տարբեր երկրների առանձին գիտական խմբերի միջև: Այսօր պետք է ամեն ամեն ինչ՝ համագործակցությունը պահպանելու և զարգացնելու համար»:

Նշելով ՄՀՄԻ-ի դերակատարությունը և համաշխարհային նշանակությունը գիտության ոլորտում՝ ակադեմիկոս Սադյանը հիշեցրեց մեր հայրենակից, անվանի գիտնական Ալեքսեյ Սիսակյանի մասին, ով եղել է ՄՀՄԻ-ի տնօրենը և մեծ ներդրում է ունեցել ինստիտուտի զարգացման գործում: «Իսկ այժմ մենք հպարտանում ենք մեր մեկ այլ հայրենակից, նշանավոր գիտնական Յուրի Յոֆիմովիչին», -

ասաց Աշոտ Սադյանը:

ՄՀՄԻ-ի տնօրեն, Ռուսաստանի Գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս Գրիգորի Տրուբնիկովը իր ողջույնի խոսքում նշեց. «Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտն ունի 19 մասնակից երկիր, և Դուբնայում հպարտ ծածանվում է նաև Հայաստանի՝ որպես լիիրավ մասնակից երկրի դրոշմը: ՄՀՄԻ-ն ունի մեծ գործընկերային ցանց, որում միավորված է աշխարհի 70 երկրից շուրջ 1000 կազմակերպություն: Չնայած աշխարհաքաղաքական բարդ իրավիճակին՝ Դուբնան ակտիվ զարգանում է: Միջազգային գիտության առաքելությունն է իր օրինակով ցույց տալ, որ գիտությունը միավորում է ազգերին»:

Ակադեմիկոս Տրուբնիկովը ընդգծեց, որ այցի նպատակն է ակտիվացնել համագործակցությունը Հայաստանի գիտական կենտրոնների հետ, քննարկել հե-

ռանկարները:

Մասնակիցներին ողջունեց ՀՀ գիտության կոմիտեի նախագահ Սարգիս Հայրոցյանը: «Գիտության ոլորտում պետական քաղաքականության կարևոր բաղադրիչներից մեկը միջազգային ծրագրերում մասնակցության ծավալի և որակի ավելացումն է: Այս առումով Հայաստանի համար կարևոր է Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտի հետ համագործակցության զարգացումը», - ասաց նա:

ՀՀ ԳԱԱ ընդլայնված նիստի ժամանակ նշվեց Յուրի Յոֆիմովիչի 89-ամյակը: ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանը շնորհավորեց հայտնի գիտնականին և ասաց, որ նրա ղեկավարությամբ Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտում հայտնաբերվել են Մենդելեևի աղյուսակի մոտ տարրեր՝ 112-118 հաջորդական համարներով: Ակադեմիկոս Յուրի Յոֆիմովիչի պատվին է կոչվել քիմիական տարրերի պարբերական համակարգի 118-րդ քիմիական տարրը՝ Օգանեսոնը:

Հայտնի գիտնականին շնորհավորեցին գործընկերները՝ կարևորելով նրա մեծ ներդրումը համաշխարհային գիտության զարգացման գործում: Հայ-ռուսական համալսարանի ղեկավար Արմեն Դարբինյանը և «ԲԵՆԴԼ» սինքրոտրոնային հետազոտության ինստիտուտի տնօրեն Բագրատ Գրիգորյանը Յուրի Յոֆիմովիչին հանձնեցին հատուկ մրցանակ:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Մեծանուն գիտնական Յուրի Հովհաննիսյանը տպավորված է ՀՀ ԳԱԱ Թախտաշյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի և Բուսաբանական այգու աշխատանքներով

Ս.թ. ապրիլի 20-ին ՀՀ ԳԱԱ Թախտաշյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի պատվավոր հյուրը մեծանուն գիտնական, ֆիզիկոս, Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս, Մենդելեևի անվան ՅՈՒՆԵՍԿՕ-Ռու-

սաստան միջազգային մրցանակի դափնեկիր, Ռուսաստանի Դաշնության Դուբնայի միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտի միջուկային ռեակցիաների լաբորատորիայի գիտական ղեկավար, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Յուրի Յոֆիմովիչն էր:

ՀՀ ԳԱԱ Թախտաշյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար Արսեն Գասպարյանի, ՀՀ ԳԱԱ բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ռուբեն Զարությունյանի, Մոսկվայի

Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի պրոֆեսոր, Արմեն Թախտաշյանի դուստր Ալլա Մովսեսյանի, Ռուսաստանի Դաշնության Դուբնայի միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտի տնօրենի խորհրդական Սամվել Զարությունյանի, Բուսաբանության ինստիտուտի առաջատար գիտնականների ուղեկցությամբ Յուրի Յոֆիմովիչն այցելեց Թախտաշյանի անվան բուսաբանության այգու հարուստ և բազմազան բուսական հավաքածուներին:

Ինստիտուտի հնէաբուսաբանության բաժնի վարիչ, կենսաբանական գիտությո-

յունների դոկտոր Իվան Գաբրիելյանը ներկայացրեց բրածո բույսերի հավաքածուն, որը ներառում է 30 հազար ցուցանմուշ: Ամենահին ցուցանմուշների տարիքը 350 միլիոն տարի է: Կյանքի ծագման տեսությունը Յուրի Յոֆիմովիչի հետաքրքրություններից է:

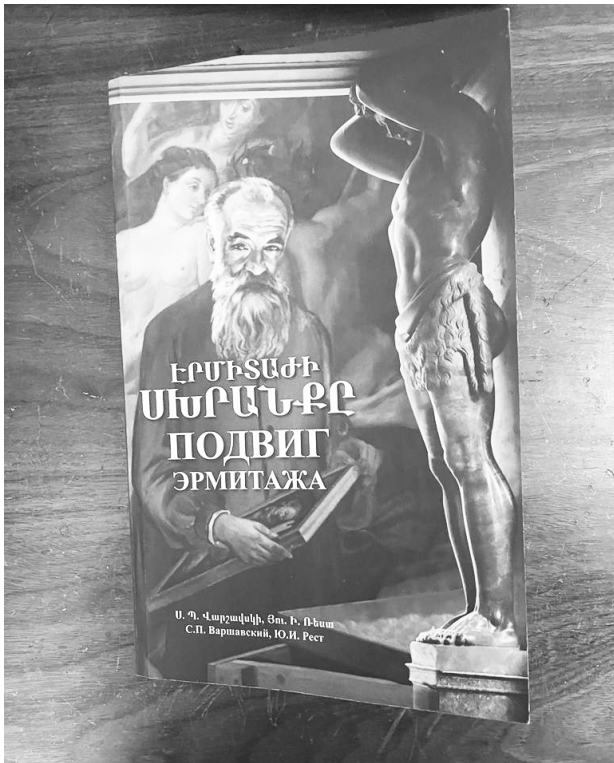
Արսեն Գասպարյանը հյուրերին ծանոթացրեց բուսաբանության ինստիտուտի և բուսաբանական այգու բարեկարգման ծրագրերին, այդ թվում՝ Արցախյան ազատամարտի ամբողջ ընթացքում զոհված հերոսների հիշատակին նվիրված պուրակի ստեղծման նախագծին:

Հյուրերն այցելեցին բուսաբանության ինստիտուտի Էկոլոգիկենտրոն, ծանոթացան ինտերակտիվ ցուցահանդեսին և կենդանի բույսերի հավաքածուին: «Ես հիացած եմ, որ Հայաստանում՝ Երևանում, կա այսպիսի յուրահատուկ անկյուն, և տպավորված եմ այն աշխատանքով, որն իրականացվում է բուսաբանների, գիտնականների կողմից և հիմնված է էնտոզիազմի վրա», - նշեց Յուրի Յոֆիմովիչը:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

միտաժի գանձերն ու շրջափակման օրերը ներկայացնող նկարներով: Նախատեսված է հայերեն թարգմանությամբ նորագված գրքի շնորհանդեսը կատարել 2022-ի հունիսի կեսերին Մոսկվայի նշանավոր Պուշկինյան թանգարանում, որին մասնակցելու են գրքի հայերեն թարգմանության մտահղացողներ ու իրականացնողներ Մարինե Բունիաթյանն ու Գերասիմ Սկրտչյանը:

«Էրմիտաժի սխրանքը» վավերագրական գրքի կենտրոնական դեմքը ակադեմիկոս Օրբելին է՝ մեծ հնագետը, պատմաբանը, բանասերը, գիտական գործի կազմակերպիչը, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի առաջին նախագահը:

Հիմա, երբ մեր երկիրը դժվար ժամանակներ է ապրում, «Էրմիտաժի սխրանքը» գիրքը խիստ արդիական է. հայրենիքին ու նրա արժեքներին անմնացորդ նվիրված իրական հերոսների կերպարներով, որոնց կենտրոնական դեմքերից են Հովսեփ Օրբելին՝ Էրմիտաժի երկարամյա տնօրենը և նշանավոր ուրարտագետ, Կարմիր բլուրի հմուտ պեղող և դրա գանձերը աշխարհին ներկայացնող, հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ Բորիս Պրոտորովսկին:

Հուզիչ է կարդալ, թե ինչպես Էրմիտաժի բոլոր աշխատողները՝ տնօրենից մինչև պահակները, բանվորները, հսկիչները, Էրմիտաժ թանգարանին նվիրված են

նող էրմիտաժիցները, իրենց տնօրենն էր: Բաց գլխով նա կանգնած էր հարթակի վերջում՝ լուսավորության սյան մոտ, ու լաց էր լինում»:

Օրբելին գիտեր, որ Հիտլերը հատուկ հրաման էր տվել ոչնչացնել ողջ Լենինգրադը: Նա իր գերմարդկային ուժերով փաստորեն հաղթում էր թշնամուն, հաղթում էին նաև Էրմիտաժի բոլոր աշխատակիցները:

Չնայած Լենինգրադի շրջափակումը տևեց 900 օր, սակայն առաջին երկու շաբաթում երկու խմբաքանակի գլուխգործոցներ արդեն ուղարկվել էին Սվերդլովսկ:

Տարիանված գանձերն ուղեկցող գիտաշխատողները չգիտեին, թե ուր են գնում. ամեն ինչ խիստ գաղտնի էր:

Գրքում Լենինգրադի շրջափակման ժամանակ բազմահազար կանանց, տղամարդկանց, երեխաների՝ սովից ու ցրտից մահերի՝ ճնշող նկարագրություններ կան: Մարդկանց թաղում էին առանց դագաղների, ընդհանուր գերեզմաններում: Սովի, մթության, ցրտի պայմաններում Օրբելին կազմակերպում է երկու հորեղաններ՝ պարսիկ բանաստեղծ Նիզամի և ուզբեկ բանաստեղծ Նավոյ:

Շրջափակման տարիներին մահը տանում է Էրմիտաժի բազմաթիվ աշխատողների, որոնք մեռնում էին հենց թանգարանում սովից ու ցրտից, հաճախ գրիչը ձեռքին, մոմի լույսի տակ գրելիս:

1942 թ. մարտին Օրբելին Էրմիտաժի տնօրինություն-

ՀՈՎՍԵՓ ՕՐԲԵԼԻՆ ՀԱՎԵՐԺՈՐԵՆ ՀԱՅԵՐԻՆ ՊԵՏԻ Ե ՈՒՂԵԿՑԻ ՈՐՊԵՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇ

«Գիտության և մշակույթի պատմության մեջ ակադեմիկոս Հովսեփ Օրբելու գործունեությունը, որպես Էրմիտաժի տնօրեն, կմնա հավերժ»:

Ա. Վ. Կոլոնով

Ծաղկածորում է գտնվում Օրբելի եղբայրների տուն-թանգարանը՝ մի արբազան վայր, որը հայերին պետք է հիշեցնի, թե ինչ արժանավոր զավակներ է ունեցել նա մոտիկ անցյալում: Այդ թանգարանը սրբորեն ու հատուկ խանդավառությամբ երկար տարիներ պահպանում էր երեխաների նման հսկում են Մարինե Բունիաթյանը և Գերասիմ Սկրտչյանը, որոնք մեծ ավանդ ունեն թանգարանը հարստացնելու և նրա շուրջը գիտական մթնոլորտ ստեղծելու գործում:

Խ.Աբովյանի անվան ՀՀԿՀ բանասիրական ֆակուլտետը և հայ հին ու միջնադարյան գրականության ամբիոնը մի քանի միջոցառում են կազմակերպել Օրբելի եղբայրների թանգարանի հետ: Վերջինը 2019-ին էր և նվիրված էր «Սասունցի Դավիթ» վիպերգի համահավաք բնագրի հրատարակման 80-ամյա հոբելյանին: Տուն-թանգարանում կազմակերպված հանրապետական գիտաժողովին զեկուցումներով հանդես եկան ոչ միայն բանասիրական ֆակուլտետի դասախոսները, ուսանողները, այլև իրենց մասնակցությունը բերեցին ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն Վարդան Դևրիկյանը և «Պատմաբանասիրական հանդեսի» գլխավոր խմբագիր Անուշավան Զաքարյանը:

Այս միջոցառումը որպես ֆիլմ ցուցադրվեց հեռուստատեսությամբ՝ «Հաջողության բանաձև» ֆիլմաշարի ձևաչափով:

Մ. Բունիաթյանի և Գ. Սկրտչյանի ջանքերով մի քանի տասնամյակ հրատարակվել են Օրբելիների կյանքն ու գործը ներկայացնող բազում գրքեր: Եվ ահա բոլորովին վերջերս լույս է տեսել մի հրաշալի գիրք՝ «Էրմիտաժի սխրանքը» խորագրով: Գրքի հեղինակներն են Մ. Պ. Վարչավսկին, Յու. Ի. Ռեստը: Գիրքը վերահրատարակություն է, սակայն նորությունն այն է, որ ռուսերեն բնագրի հետ դրված է հայերեն թարգմանությունը (թարգմանիչ՝ Էդվարդ Մանուկյան):

Գիրքը երկվեզու է և չքեղորեն հարստացված է Էր-

եղել այնպես անմնացորդ, ինչպես զգայուն ծնողները նվիրվում են իրենց զավակներին:

Հովսեփ Օրբելին, զգալով, որ կարող է երկրորդ համաշխարհային պատերազմը մտնել նաև Խորհրդային Միություն, նախապես հսկայական աշխատանք է կատարել, որպեսզի վտանգի դեպքում արագորեն կազմակերպի Էրմիտաժի գանձերի տարահանումը:

Երկար էջերով նկարագրվում է, թե ինչ հերոսական ջանքերով Էրմիտաժի աշխատակիցների կողմից արվեստի գլուխգործոցները փաթեթավորվում են, դրվում հսկա արկղերի մեջ, ու տեղափոխվում բեռնատար գնացքների վագոնների մեջ ու հենց պատերազմի առաջին շաբաթը տեղափոխվում են Սվերդլովսկ: Իհարկե, ուղարկվում են առաջին հերթին համաշխարհային արվեստի գեր-գերազանց գլուխգործոցները: Վերածննդի մեծ վարպետների կտավները հանվում են շրջանակներից, փաթեթվում հատուկ գլանների վրա, այնքան ուշադիր, ինչպես փաթեթում են նորածին երեխային, որպեսզի հանկարծ չփչանան: Այդ տագնապներով լի աշխատանքն այնքան տապալորիչ է նկարագրված գրքում, որ ընթերցողը համակվում է նույն տագնապներով, միաժամանակ հիանում Էրմիտաժի աշխատակիցների 24 ժամյա աշխատանքային օրերի նկարագրությանը ծանոթանալով:

Տարիանվող նկարների մեջ էր Ռեմբրանդի «Անառակ որդու վերադարձը» կտավը, որը հսկայական չափեր ուներ (262 սմ բարձրություն և 205 սմ լայնություն): Այն Սվերդլովսկ է ուղարկվում շրջանակով:

Պարզվում է, որ Էրմիտաժի գանձերը տարահանվել են նաև 1812 թվականի Հայրենական պատերազմի ժամանակ, սակայն այն ժամանակ թանգարանի գանձերը չունեին այն հսկա քանակը, որ կար 1941 թվականի հունիսի 22-ին: Այդ ժամանակ միայն դրամագիտական բաժնի հարստությունը, առանց կրկնօրինակների, հաշվվում էր երեք հարյուր հազար մետաղադրամ: Հետաքրքիր է, որ Պետրոս Առաջինի մոմե արձանը մերկացրել են, ապա մոմե մարմինը բաժանել մասերի ու այդպես տեղադրել արկղերում:

Երբ Էրմիտաժի գանձերի առաջին խմբաքանակով բեռնված գնացքը ճանապարհում են, բոլորը տեսնում են հետևյալ հուզիչ տեսարանը. «Վերջինը, ում տեսան մեկ-

նը ժամանակավորապես հանձնում է հեղինակավոր արվեստագետ Դորոկլունսկուն, որը թանգարանի գլխավոր ֆոնդապահն էր, ու Պրոտորովսկու հետ մեկնում է Երևան:

Գրքում նկարագրվում է, թե ինչպես են ֆաշիստները ռմբակոծել Էրմիտաժի շենքերը, հողին հավասարեցրել Պետերհոֆի պալատական շքեղ համալիրը:

Շրջափակման տարիներին Լենինգրադի այգիները վերածվում են բանջարանոցների, որպեսզի փոքր-ինչ մեղմեն սովը:

Շրջափակման ավարտվելուց հետո Օրբելին շատ արագ վերադառնում է Լենինգրադ: Գերմարդկային ջանքերով, պետական հզոր աջակցությամբ շատ կարճ ժամանակում վերանորոգվում են Էրմիտաժի շենքերը, և գանձերը վերստին դրվում են թանգարանի իրենց տեղերում. «1945 թ. նոյեմբերի 4-ին՝ կիրակի առավոտյան, Էրմիտաժի վաթսուհինը դափնեները այնպիսի տեսք ունեին, ինչպես որ եղել էր 1941 թ. հունիսի 22-ին՝ կիրակի առավոտյան»:

1945-ի նոյեմբերին Գերմանիայի Նյուրենբերգ քաղաքում սկսվեց Նյուրենբերգյան դատավարությունը, որը տևեց մոտ մեկ տարի: Օրբելին այդ դատավարության ժամանակ հանդես եկավ որպես մեղադրող կողմի վկա. «Օրբելին հայացքը թեքեց մեղադրյալների կողմը, մի պահ կանգ առավ Գերինգի վրա. այդ Գերինգն է ստորագրել Լենինգրադի լիակատար ոչնչացման պլանը»:

Փայլուն տրամաբանությամբ ու անառարկելի փաստերով Օրբելին ապացուցեց, որ մարդկային բանականության մթազնելու դեպքում արթնանում է հրեշը: Ահա նրա խոսքից մի հատված. «Ես երբեք իրետանավոր չեմ եղել: Բայց ելնելով այն բանից, որ Էրմիտաժի վրա ընկել է 30 արկ, իսկ նրա կողքին գտնվող կամրջին՝ ընդամենը մեկը, ես կարող եմ համոզված դատել, թե ուր էին նշան բռնում ֆաշիստները: Այդ սահմաններում ես իրետանավոր եմ»:

Այս գիրքը մշտական զգուշացում է մարդկությանը չոչնչացնել դարերի ընթացքում ստեղծված համամարդկային արժեք դարձած հոգևոր արժեքները՝ անկախ այն փաստից, թե որ ազգն է այն ստեղծել: Այս գրքից բխող զգուշացումը վերժամանակյա է, իսկ Հովսեփ Օրբելու կերպարը ուղեցույց պետք է լինի ամեն մոր եկող սերնդի և հատկապես հայերի համար:

ԱՆԵԼԻՍԱ ԴՈՒՆԻԱՆՅԱՆ

«Լավագույն գիտական աշխատանք». մրցույթ երիտասարդ գիտնականների համար

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսը և Ռուսաստանի հայերի միությունը հայտարարում են «Լավագույն գիտական աշխատանք» մրցույթ երիտասարդ գիտնականների համար:

Մրցույթին կարող են մասնակցել մինչև 45 տարեկան գիտնականները, ովքեր պետք է ներկայացնեն միայն 2020-2022 թթ.-ին հրատարակված գիտական հոդվածներ, հոդվածների շարք, մեմորիալներ կամ արտոնագրված աշխատանքներ:

Մրցույթով սահմանվել են 3-ական մրցանակներ 6 անվանակարգերում՝

○ ֆիզիկա, մեխանիկա, մաթեմատիկա, ինֆորմատիկա

○ տեխնիկական գիտություններ

○ քիմիա և երկրի մասին գիտություններ

○ կյանքի մասին գիտություններ

○ հայագիտություն և հասարակական գիտություններ

○ երկակի նշանակության մշակումներ:

Մրցանակային ընդհանուր ֆոնդը կազմում է 15 մի-

լիոն դրամ: Մրցանակակիրները կպարգևատրվեն դրամական պարգևներով և կարժանանան ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի և Ռուսաստանի հայերի միության պատվավոր դիպլոմների:

Փաստաթղթերի ներկայացման ժամկետը 2022 թ.-ի մայիսի 1-ից օգոստոսի 31-ն է: Մրցույթի արդյունքները կհրապարակվեն 2022 թ.-ի հոկտեմբեր ամսին:

Մրցույթին ներկայացվող պայմաններին և փաստաթղթերի ցանկին կարելի է ծանոթանալ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի պաշտոնական կայքում:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՄԵՐ ՀԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՅԻՍԸ

ԵՌԱԳՈՒՅՆԸ ՇՈՒՇՎԱ ԲԵՐԴԻՆ

Եվ չտեսան, և չտեսան, նրանց աչքերն արնոտ ու կույր,
Որ դու Արցախ, ոչ թե մի բուռ, այլ բռունցք ես պղծակուռ:
Եվ չտեսան, և չտեսան, որ Դեր-Ջորից այն հեռավոր,
Պատռած պատանքն իր ավագե, ելավ մանուկ մի թևավոր,
Ելավ մանուկ մի հրաչյա, չքնաղ նման հրեշտակի,
Որ իր փոքրիկ բռունցքներով նախ երկնքի դուռը թակի,
Ապա մաքուր իր ծեռքերով առած նշխարն արդարության,
Իջնի Արցախ շրթունքներին երգը, ոխի ու հարության:

**Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձեթուն...**

Եվ չտեսան, և չտեսան, որ դարձած լույս, դարձած ոգի,
Նորից Նժդեհն է արշավում, նման մի մոր Սուրբ Գևորգի,
Որ բոցերից Սումգայիթի ելնում աղջիկ մի սիրասուն,
Ելնում փխրուն ու բարակիկ, բայց և ահեղ, որպես ցասուն,
Որ ելնում են ամեն կողմից ֆիդայիներն այս ոգեղեն,
Դառնում անտես մի զորագունդ, թշնամու դեմ դառնում գեհեն:
Եվ եռագույնն են ծածանում մեր հինավուրց Շուշվա բերդին
Վրեժի շանթն աչքերի մեջ, վրեժի երգն իրենց շուրթին:

**Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձեթուն...**

Ներքե, տղերք, Ձեզ բոլորիդ ես չգիտեմ անուն-անուն,
Բայց շուրթերիս ամեն մեկիդ փառքի երգն է հասունանում,

Լոկ քեզ գիտեմ, քեզ, քաջ Մոնթե, սակայն գիտեմ իբրև լեգենդ,
Գիտեմ, որ դու խոնարհի ու հեզ, բայց կռվի մեջ կրակ ես խենթ:
Եվ քեզ գիտեմ, քաջ Անդրանիկ, մաքրամաքուր դու լույսի սյուն,
Դու անմարմին, որպես Դիսուս և էպոսի մոր դյուցազուն,
Երդումի պես Ձեր շուրթերին հնչեց նորից երգն առնացի,
Որ երգն է սուրբ մեր քարեղեն ու ոգեղեն առեղծվածի:

**Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձեթուն...**

Փա՛ռք քեզ Դայոց անմահ ոգի, փառք հառնումին քո հիասքանչ,
Դու լույսի սերմ, ցայգածաղիկ, լեռան աղբյուր ու հողի կանչ,
Ծիրանի ծառ դու ծաղկավոր ու շեկ ժայռից բխած գիհի,
Երկինք միտող տաճար ու վանք և խորություն անհուն վիհի,
Համբերություն որձաքարի և կայծակի դու շառաչյուն,
Դու նորածին հուրիներ մանուկ և հերոսի դեռ տաք աճյուն,
Եվ քանի դեռ սուր են խրում քո սրտի մեջ ու քո վերքի,
Քո շուրթերին թող չլռի վրիժառու տողն այս երգի:

**Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Ձեթուն...**

ՎԱՅՍԳՆ ԴԱՎԹԱՆ

1992թ. Մայիսի 9

անտիպ է, հիշողությամբ գրեցի...

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ը հայտարարում է մրցույթ ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի գիտաշխատողի թափուր տեղի համար

Դիմողը պետք է ունենա գիտական աստիճան, տվյալ ոլորտում գիտական վաստակ, գիտական աշխատանքներ ղեկավարելու ունակություն:

Ամիսը ընկած է մերկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը՝

- ա) դիմում,
- բ) լուսանկար,
- գ) քաղվածք աշխատանքային գրքույկից,
- դ) ինքնակենսագրություն,
- ե) բարձրագույն կրթության դիպլոմի պատճենը,

զ) գիտական աստիճանը հաստատող դիպլոմի (դիպլոմների) պատճենը,

է) կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ,
ը) տեղեկանք մշտական բնակության վայրից,
թ) հրատարակված աշխատանքների ցանկ,
ժ) գիտական կոչումը հաստատող փաստաթուղթ (դրա առկայության դեպքում),

ժա) բնութագիր վերջին աշխատավայրից:
Փաստաթղթերը պետք է ներկայացնել մեկ ամսվա ընթացքում (հայտարարությունը հրապարակելու օրվա-

նից) հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Գր. Լուսավորչի 15, ՀՀ ԳԱԱ

Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ (գիտական քարտուղարին), հեռ. 56-53-37:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղդասյան 24թ,
հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 12.05.2022 թ.:

"ГИТУИОН" ("Hayka") gazeta HAH RA